

ke" (1600) című művével, vagy Zólyomi Perinna Boldizsár 1614-es Martin Moller-és 1616-os Johann Gerhard-fordításával. A katolikus táborból feltétlenül ide tartozik Petrus Canisius (1599) és Kempis Tamás (1622) magyarra ültetése Vásárhelyi Gergely tollából, ugyanígy Bellény Zsigmond Savonarola-tolmacsolása (1618) vagy Wes-selényi István és Lépes Bálint kegyességi írásai.

Helyes Uray Piroskának az a megállapítás, hogy a XVI–XVII. század fordulójának katolikus és protestáns elmélkedő prózája divergens fejlődést mutat. E szétágazó utak mögött valóban a bűn és a gyónás tematikájának a reformációk óta több eltérő felfogása rejlik. Nem ártott volna azonban e gondolat rövid ismertetésekor utalni származási helyére, megadni az e témát részletesebben tárgyaló irodalmat, s ezzel a további tájékozódás lehetőségét nyújtva az olvasónak.

A kísérő tanulmány könyvtörténeti adalékokkal és egy haszonnal forgatható kiegészített tartalomjegyzékkel zárul. Utolsó mondata pedig e vizsgálódások továbbfejlesztését ígéri. Az alapvetés elvégzése után örömmel várjuk a további eredményeket, hiszen Pécsi Lukács munkássága fontos mozaikkö a XVI–XVII. sz. fordulójának az utóbbi évek kutatásában egyre jobban kirajzolódó irodalom-, mentalitás-és vallástörténeti képben.

Erdei Klára

Kedves Anyóli! Gábor Andor levelei Vidor Ferikének. Válogatta, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Petrányi Ilna. Bp. 1988. Múzsák Közművelődési Kiadó – Petőfi Irodalmi Múzeum. 310 l.

A levelek címzettje, a bohémkodó hódolattal megszólított „Anyóli” vagy „nyunyula”, „Cselédke és Barátka” Vidor Ferike, a pesti kabarék ismert és népszerű művésze, a levelek írója pedig az „Uri Emba”, „Nyugalmazott”, „Voltod Bandi”, „Dr. Maradék” Gábor Andor, a kabarék egykor legfáradhatatlanabb és legsikeresebb — emigrációja után kényszerűen névtelenségbe burkolózott — írója. A kötetben közölt 103 levél — a fennmaradt 121-ből — írójuk magánéletéről vall: a feleség távollétében a szal-

maözvegység apró-cseprő eseményeiről, a házasság megőrzésére tett erőfeszítésekről s a kényszerűen tudomásul vett válás után a barátságáról. Az első levél Bécsben kelt, 1920-ban, az utolsó Moszkvában, 1934-ben.

A levelek azonban túlmutatnak a magánélet szféráján, amennyiben szó esik bennük a korabeli irodalmi és színházi életéről, a bécsi baloldali és munkásmozgalmi emigráció életének eseményeiről. Verseket ír Vidor Ferike számára, a hozzá elküldött szövegeket átjavitja, zeneszerzőül igyekszik megnyerni „Macskát”, Reinitz Bélát.

A Gábor Andor-filológia szempontjából két kérdést érdemes itt megemlíteni. 1925 végén, amikor Vidor Ferikét biztatja, hogy „Amerikával létrejöhet valami” (95. levél), ő magyar-Amerika legünnepeltebb színpadi szerzője. Az *út* című színdarabját az év nyarán mutatták be New Yorkban — „az amerikai előtársak számára írtam” (68. levél) — joggal hivatkozhatott arra, hogy „nagyon sok helyütt direkt melegen és jól érezhetnéd Magadat nevemmel” (83. levél). Aligha véletlen, hogy ő maga is szerett volna elmenni Amerikába — akár színen is — ahol talán több ideje jutott volna az írásra, és emigrációs körülmények között a legnagyobb olvasó közönséghez szólhatott volna.

A másik, nagyobb horderejű kérdés a franciaországi szervező és agitációs körút, amelynek számos részletét a kötet függelékében közölt 15, Révai Józsefhez írt levél világítja meg. Szubjektív, sőt helyenként kifejezetten személyeskedő hangú levelek ezek, érzékeltetik írójuk tragikomikus helyzetét, akadályozzák feladata végrehajtásában talán éppen azért, mert „túl-ságos eleveiséget hoztam a kényelmesen alvó vizekbe” (13. levél), vagy mert vezetőik képzetlenek, „e nemben közülünk itt én vagyok az első fecske, a legjobb, amit eddig nyújtottunk” (11. levél). Lebukását üzemi balesetnek tekinti, „amelyre ebben a formában *nem* lehetett számítani” (14. levél), hiszen saját szervezetük titkára jelentette fel. Sajnálatos, hogy a kötet szerkesztője tapintatból eltekintett néhány levél közzétételétől, egyrészt mivel még élő személyeket sérthetnek — a nevek kihagyásával, illetve kezdőbetűk behelyezésével lehetett volna segíteni — másrészt, mivel „megtévesztő képet adnak az illegális kommunista párt bécsi vezetőiről” (218.). A

közvetett levelek ismeretében úgy tűnik, Gábor Andor színes egyénisége — a változó viszonyok ellenére vagy éppen azok következtében — érdemes lenne a történeti-biográfiai kutatás továbbfolytatására, amely Diószegi András 1966-ban megjelent kismonográfiájával megszakadt.

A levelek jegyzetei példamutató gondossággal tájékoztatják az olvasót a kabaré és színház világának, a politikai emigrációnak Gábor Andortól említett jól vagy kevésbé ismert személyiségeiről. Helyénvalónak tűnik azonban néhány apróbb megjegyzés. Nehezen képzelhető el, hogy a Brazíliai Magyar Köztársasági Kör „hivatalos” lapja az *Új Világ* szocialista lap lett volna (291.l.), inkább radikálisnak nevezhetnénk. Az amerikai *Új Előre* csak annyiban „indult” 1921-ben, hogy ekkor került a kommunista emigráció irányítása alá, egyébként folytatja elődje, a szocialista *Előre* évfolyam számozását. A „bécsi Fahne” (293.) tudomásunk szerint nem azonos a Liebknecht és Luxemburg alapította németországi *Die Rotre Fahne*val. A korábbi jegyzetre való visszautalás helyenként (pl. 52. és 53. levél jegyzete) túl bonyolult, az első utalás magyarázata csak nehezen kereshető vissza. Végül, a valószínűleg lexikonokból átvett „munkásmozgalom harcosa”, sőt „kiemelkedő harcosa” minősítés helyett szívesebben vettünk volna néhány szavas tájékoztatást a nevezett személyek emigráción belüli tevékenységéről.

Kovács József

Szöke József: A csehszlovákiai magyar irodalom válogatott bibliográfiája 1945–1980. I–III. Bratislava, 1982., 1984., 1986, Madách K. 393, 560, 764 l.

Rendkívül nehéz, előzmény nélküli munkába fogott Szöke József, amikor a csehszlovákiai magyar irodalom bibliográfiai feltérképezésére vállalkozott. Előzmény nélküli, mert hiányoznak a részbibliográfiák, repertóriumok, katalógusok, nehéz — többek között azért is —, mert a primár adatszolgáltatató anyag összegyűjtése sem könnyű, gyakran megoldhatatlan feladat. A bibliográfiai sorozat megjelenési rendje nem kronologikus, az 1918 és 1980 közé eső több mint hatvan évből először az 1945–1960,

1961–1970, 1971–1980 közötti kötetek készültek el. (A következő összeállítások tartalmazzák majd az első Csehszlovák Köztársaság és az ún. Szlovák Állam magyar irodalmának bibliográfiáját.) A periodizációt minden bizonnyal lehetne vitatni, akár történeti, akár irodalomtörténeti szempontok előtérbe helyezésével módosítani, esetünkben azonban minden elméleti vitánál fontosabb a munka valóban hézagpótló jellege.

Szöke József ugyan „válogatott”-nak nevezi bibliográfiáját, de az adott lehetőségek között mindig a teljességre is törekszik. Ezért a bibliográfiának fel kell vállalnia a repertórium szerepkörét is, hogy minél több és széles körűbb adatszolgáltatást tudjon megvalósítani. A korszakokra tagolt kötetek azonos szerkezetűek, két fő részből, általános és személyi részből állnak. Az általános rész először az önálló kötet formában megjelent művek leírásait közli (a könyvek és műfordítások két alfejezete műfaji csoportokra bomlik), majd a korszak újságjainak, folyóiratainak, napjainak felsorolását olvashatjuk. Ezután következnek az újságokban és folyóiratokban közölt írások több alcímmel megosztott nyolc nagyobb egységben, úgymint: Irodalomelmélet, irodalompolitika, esztétika, irodalompublicisztika; Irodalomtörténet, művelődéstörténet; Irodalomkritika, műbíráló; Általános könyvészet, könyvkiadás, könyvterjesztés, könyvtárügy, sajtó; Irodalmi élet; Irodalomtanítás, irodalmi műveltség; Nyelvművelés; Folklor. Az egyéni rész alfabetikus rendben közli az adott korszakban publikált szerzők lehető legteljesebb személyi bibliográfiáját, tehát a könyvalakban megjelent önálló műveket, szerkesztéseket, fordításokat, valamint a folyóiratban közölt írásokat (műfaji csoportosításban). Egy-egy író személyi fejezetét a róla szóló irodalom tételeinek számbavétele zárja le. Valamennyi kötet újra induló tételszámozást alkalmaz, a névmutatók is ezekre a számokra utalnak (összesen 35 482 tétel!). Ilyen óriási mennyiségű adatnál természetesen döntő minőségi szempont, hogy az anyag könnyen visszakereshető legyen. A mechanikus visszakeresést könnyűvé teszi a névmutató és a tételszámok egymásmellettsége, bár nem túl szerencsés — de ez már periodizációs ill. általános szerkezeti kérdés —, hogy minden szerzői